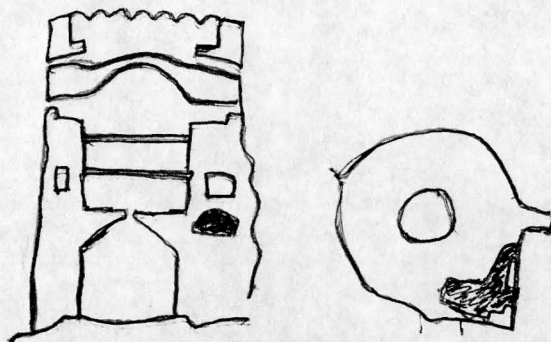


204
UPSEERIVANKILA B(102)
Inventointikertomus 1972
Pekka Räsänen

Upseerivankila B 102

Inventointikertomus 1972

Pekka Räsänen



Upseerivankila on huonetila, joka sijaitsee Kellotornin ja läntisen kehämuurin liittymässä Kellotornin ensimmäisen kerroksen kupeella, Kellotornin pisaramaisessa itäkulmassa, ns. Oldenburgin huoneen alapuolella. Huoneen lattia on tasolla +94.50 - 94.65. Huoneeseen on käynti Kellotornin puolustuskäytävän itäpäästä, mistä segmenttikaarinen ovi- aukko johtaa porraskäytävään B 103. Porraskäytävän alapäässä on pieni eteistila, josta aukeaa ovi Upseerivankilaan. Huone saa valonsa suora- holvisesta ikkuna-aukosta, joka aukeaa länteen Pihlajavedelle päin. Tämä ikkuna sijaitsee aivan Kellotornin ja läntisen kehämuurin kulmauk- sessa. Huoneen tynnyriholvinen katto on koillispäässä tasolla + 96.80 ja lounaispäässä + 96.85. Huonetilan nimi juontaa 1800- luvun alkupuol- lelta, jolloin siinä säilytettiin valtiollista vankia kuten yläpuolella olevassa Oldenburgin huoneessakin. Huone on sisustettu asuttavaksi.

Asemaltaan Upseerivankila on lähes täydellisen kopio F 304:n eli Kata- riinan kamarin kanssa. Molemmat sijaitsevat tornin kupeessa puolustusta- son välittömässä yhteydessä, B 102 läntisen kehämuurin luoteispään ja Kellotornin liittymässä, F 304 Eerikintornin ja läntisen kehämuurin ete- läpään liittymässä. Molemmista on lyhyt käytäväyhteys puolustustasolle ja molemmissa huoneissa suora- holvinen ikkuna Pihlajavedelle päin. Molem- pien huoneiden ikkunat sijaitsevat aivan tornin ja kehämuurin liitty- mässä. Sekä B 102 että F 304 ovat olleet sisustettuja asuttaviksi ja ovat lämmitettyjä huonetiloja. (kts. kaivauskertomus 1968 F 304:stä).

Asiakirjatietoja Upseerivankilan vaiheista:

Aspelinin kuvaus Upseerivankilasta, Aspelin 1886, s. 16-17

..." tornin muurissa...pistekaarinen ovi, joka on varustettu puupieluk-
sella ja joka johtaa rappeutuneille kiviportaille. Heti oikealle sisään-
käytävästä nähdään umpeenmuurattu ikkuna, joka on tykkikäytävälle päin.
Sen tarkoitus näyttää olleen noiden portaiden valaiseminen. Portaot,
joissa on noin kymmenkunta astinta johtavat muurin paksuuden läpi alas-
päin vasemmalle. Viimeisen astimen kohdalla niissä on Kirkkotorniin päin
oleva ikkuna. Tämä ikkuna on tehty entisestä ovesta, joka näyttää johta-
neen tornien välikerroksen katolle (= D- siipeen). Portaot loppuvat jon-
kunlaiseen eteiseen, siitä uusi, tiiliympäryksellä varustettu ovi johtaa
vankihuoneeseen (= B 102), jota sanotaan käytetyn samaan tarkoitukseen
kuintämän yläpuolella olevaa ennen kerrottua vankilaa (Oldenburgin huone).
Huone (B 102) samoin kuin porraskäytäväkin on kalkittu ja holvikatolla
varustettu. Lattia,, joka oli laudoista paloi 1869 vuoden tulipalossa.
Kaakoisella seinällä on tiilinen myöhänaikainen uuni, jossa on neliskul-
mainen pesä. Kolme suurta, matalalla penkillä varustettua komeroa on ollut
mukavina istuinpaikkoina. Huoneeseen tulee valo tiilillä muuratusta,
linnansännän asuinkerran yläpuolella olevasta ikkunasta, josta on lavea
ja ihana näköala yli Pihlajaveden."

Kiseleffin korjaustöitä B 102:ssa v. 1872 (kts. Härön kokoamat tiedot
Kiseleffin korjaustöistä, 1872 s. 1)

Huoneeseen johtavat portaot B 103 korjattiin, nissit kunnostettiin, rikko-
naiset tiilet vaihdettiin uusiin ja ne rapattiin uudelleen. Ikkunaan uu-
det pokat ja lasi. Huoneeseen tehtiin myös uusi lattia.

Appelgren-Kivalon ja Rinteen huomioita B 102:sta (kts. Appelgren-Kivalon ja Rinteen tarkistusmatka v. 1906, sign. 00051)

"Läpikäydessämme linnan eri osia huomasimme, että linnalla toimitetuissa monissa korjauksissa ei ole noudatettu sitä pieteettiä entisten muotojen säilyttämisessä, joka jo tällaisen muinaisjännöksen arvoon nähden olisi ollut tarpeen. Aiempien korjauksien aikana oli esim. nk. Upseerivankilaan tehty vanhan avonaisen takan sijaan sangen kömpelösti muurattu uudenaikainen talonpoikaismallinen muodoton uunin rähjä, joka on täydellisessä epäsoinnussa rakennuksen muiden osien kanssa. Samoin oli samassa huoneessa lepokomeron aluslauta poistettu ja sen sija rapattu reunaltaan pyöreähköksi."

Kustannusarvio vuodelle 1915 (sign. 00168)

..."Vankihuoneen seinässä ja katossa Kellotornin toisessa kerroksessa on rappaus osittain pudonnut pois, joten tiilet ilman vaikutuksesta murenevät ja putoilevat pois. Rappaus korjattava ja seinät kaikenlaisista kuvista ja kirjoituksista puhdistettava ja valkaistava...", ..."seinää ja kattoa saman tornin eteläsivulla olevassa vankihuoneessa. Meneteltävä samoin kuten edellä samasta syystä sekä iso halkeama seinässä ja katossa korjattava..."

Vanhoista inventaarioluetteloista kaksi vaihtoehtoa, jotka sopisivat Upseerivankilan ja Katariinan kamarin alkuperäisiksi nimiksi (kts. Anteckningar till Olofsborg...):

1) Byss-skytteskammaren (= tykinampujainkamari). Vuosien 1556 - 1574 välisenä aikana sisustukseen käytetty vasikannahkaa, tuohia ja lautoja. Vuoden 1670 inventaarioluettelossa ei enää esiinny tätä huonenimeä. vaan

2) Trappekammaren

rämä porrashuoneet ovat olleet lämmitettäviä ja sisustettuja huonekaluil-

1a. Inventaarioluettelossa mainitut kalusteet sopisivat B 102:een ja F 304:ään. (1 pöytä, 3 tuolia, seinäkaappi ja sänky).

B 102 kuuluu linnan ensimmäiseen rakennusvaiheeseen. Sen alkuperäinen tarkoitus näyttää näiden hajatietojen perusteella olleen toimia jonkinlaisena tornin vahdin tai tykinampujain kamarina. Se on ainakin 1600-luvun lopusta lähtien ollut rapattu huonetila. Nimitys Upseerivankila juontaa 1830-luvulta ja nyt inventointivaiheessa v. 1972 huonetila on suurinpiirtein samanlainen kuin 1830-luvulla.

KOILLISSEINÄ

Seinän rappauslaasti piikattiin irti, koska siinä oli halkeamia ja rappaus oli heikosti kiinni seinässä. Samalla oli tarkoitus etsiä mahdollista ovea tai ikkunaa D-siipeen päin, koska D 103:n puolella oli havaittavissa heikkoja merkkejä mahdollisesta ovesta ja koska Insinöörikomennuskunnan 28.6. 1798 laatimassa pohjapiirustuksessa sign. 23.1/19 on merkitty tähän aukko.

Rappauksen päällä oli päällimmäisenä kerroksena noin 1 mm:n paksuinen valkoinen kalkkauskerros. Sen alla oli varsinainen rappauskerros. Rappauskerroksen paksuus vaihteli 3 mm:stä 1 cm:iin. Rappauslaasti oli erittäin hienojakoista kalkkilaastia, joukossa käytetty vähän hiesua. Laastin joukossa näkyi valkoisina täplinä kalkkikokkareita. Rappauslaasti oli heikosti kiinni ja tuntui ~~h~~avan ontolta. Tämä rappauspinta lienee peräisin 1800-luvun alkupuolelta, jolloin huone sisustettiin valtiollisen vangin säilytyspaikaksi.

Tämän rappauskerroksen alta tuli esille vanhempi rappaus, ilmeisesti 1600-luvulta peräisin. Tämä rappauskerros oli väriltään tummanharmaata.

Kerroksen paksuus vaihteli 1-4 cm:iin. Rappaus oli melko haurasta ja hienojakoista kalkkilaastia. Se oli tiukemmin kiinni seinässä kuin päällimmäinen rappauskerros. Rappauksen alta tuli esille seinän harmaakivipinta. Mahdollisen oven tai ikkunan pieliä ei löytynyt. Seinän muurausvarvit olivat epäsäännöllisiä, kivet lohkottuja. Kivikokoja: 34x9, 39x20, 18x7, 14x5. Seinän muuraus oli muuten yhtenäistä mutta seinän luoteispäässä oli tiilimuurausta noin 50 cm:n leveydeltä. Tämä kohta sattuu oven kohdalle, koska koillisseinän luoteispää oli samalla B 103:n oviaukon koillispielenä. Tiilikokoja: 24x5,5x12 ja 29x6,5x?. Seinän luoteispää jatkuu suorana oviaukon kynnykseen saakka missä on uurros(falssi) ovikarmia varten ja sama seinämuuraus jatkuu suoraan käytävän B 103 koillisseinänä. B 102:n koillisseinä ei ole liitteessä kaakkoisseinän kanssa.

KAAKKOISSEINÄ

Seinä ei ole muurausliitteessä koillisseinän kanssa. Seinän pituus on 5 metriä, korkeus koillispäässä 195 cm, keskellä 185 cm ja kaakkoispäässä 180 cm. Muuraus on samanlaista kuin koillisseinällä ja kattoholvi nousee suoraan tältä seinältä. Katon holvauskivet ovat samanlaisia kuin seinässä, lohkottuja liuskekiviä, kooltaan melko suuria.

Seinän koillispäässä on umpeenmuurattu ikkuna-aukko, joka avattiin inventoinnin yhteydessä. Ikkuna on avautunut pienelle linnanpihalle päin. Aukon molemmat pielet ovat suorat ja tasaiset, pohja ja katto aukossa ovat murtopintaisia, rikkoutunutta muurausta. Huonon kuntosu vuoksi ikkunaa ei avattu aivan kokonaan vaan ulkopuolelle jätettiin ohut muuri täydellisen sortuman välttämiseksi. Tätä ikkunaa ei näy

vanhoissa piirustuksissa, joten se on muurattu umpeen melko varhaisessa vaiheessa.

Aukon korkeus on 50 cm, leveys 52 cm. Pohja on tasolla +95.90. Se on 125 cm korkealla lattiatasosta. Molemmissa pielissä on tiilimuurausta. Tiilet ovat erittäin isokokoisia edustaen linnassa 1500/1600 - lukujen vaihteessa käytettyä tiilikokoa (32x9x14 cm). Tiilet ovat melko hauraita, väriltään punaisenruskehtavia. Muurin paksuus aukon kohdalla on noin 1 metri.

Uuni

Seinän keskivaiheilla on 1800- luvulla, ennen Aspelinin korjaustöitä muurattu talonpoikaismallinen uuni. Uunin koillisreuna on noin 210 cm:n päässä huoneen koillis- ja kaakkoisseinän kulmauksesta ja lounaisreuna 165 cm:n päässä huoneen kaakkois- ja lounaisseinän kulmauksesta mitattuna. Uunin etureunan leveys on 122 cm, takareunan 126 cm. Uunin korkeus on 210 cm, syvyys 65 cm. Uuni on muurattu tiilestä ja sen pinnassa on 1 cm:n paksuinen kalkkirappauskerros ja rappauksen pinnassa on 1 mm:n paksuinen kalkkimaalikerros. Varsinainen tulipesä on melko suuri, syvyyttä sillä on peräti 90 cm, mutta uunin luukku on pienikokoinen, kaksiosainen rautapeltinen saranoitu luukku, joka sulkeutuu yhdellä säpillä. Luukun korkeus 28,5 cm, leveys 24 cm. Luukun alareuna on 35 cm korkealla lattiatasosta.

Uunissa on 25 cm korkea jalustaosa, joka päättyy 3 cm leveään olkaan. Tästä olasta uunimuuraus nousee tasaisena 70 cm, millä korkeudella uunia kiertää 8 cm korkea profiloitu listamuuraus ja sen yläreunalla on 3 cm leveä olka. Tästä olasta 90 cm ylöspäin pinta on tasainen päättyen jälleen uunia kiertävään 8 cm korkeaan profiloituun listamuuraukseen. Listan yläosassa on 5 cm leveä ura, josta kohoaa tasai-

sena uunin 7 cm korkea ylöosa. Reunassa (huoneen puolella) uunin ja kattoholvin välinen tila on 15 cm korkea.

Uunin pelti on lounaissivustalla 145 cm korkealla lattiatasosta, luukun leveys on 20 cm. Uuni ei ole muurattu liitteeseen seinän kanssa. Uunin paikalla on aikaisemmin ollut harmaakivestä muurattu takka. Tästä takasta on havaittavissa fragmentteja nykyisen uunin koillissivustan ja huoneen kaakkoisseinän liittymässä, missä vanhan takan koillissivustan reunakivet erkanevat viistosti seinämuurauksesta. Takka on ollut muurausliitteessä seinän kanssa.

Uunin lounaispuolella on kaakkoisseinässä segmenttikaarinen nissi, joka ulottuu lounaisseinään saakka siten, että nissin lounaispielenä on huoneen lounaisseinä. Nissin korkeus koillisreunassa on 95 cm, keskellä 115 cm ja lounaisreunassa 105 cm. Nissin leveys on 140 cm ja syvyys 35 cm. Nissin penkin korkeus lattiatasosta on 40 cm.

LOUNAISSEINÄ

Huoneen B 102 lounaisseinän pituus on 260 cm. Seinän kaakkoispäässä on huoneen ainoa ikkuna, joka avautuu aivan Kellotornin ja läntisen kehämuurin kulmuksesta Pihlajavedelle päin. Seinän luoteispäässä on nissi.

Ikkuna

Ikkuna-aukko on suoraholvinen, ^{3/4}loivasti ylöspäin nouseva. Se on vuorattu kolmella laudalla 6 ^{3/4}, lautojen paksuus 1". Aukon pielet on muurattu tiilestä. Holvauslautojen päät on upotettu tiilipieliin samoin kuin ikkunan karmi. Karmit, pokat, holvilaudat ja tiilipielet ovat samanaikaisia, Kiseleffin korjausvaiheen ajalta, vuodelta 1872.

Ikkuna-aukossa on puukarmit kahdelle pokalle. Inventoinnin aikana ikkunassa oli yksi poka, jossa 4- ruutuinen ikkuna. Pokan ulkomitat: korkeus 70 cm, leveys 54,5 cm. Pokan leveys 4,5 cm, paksuus 2,8 cm, pienojen leveys 2,5 cm, niissä kittausurat. Ruutukoko 22x30 cm.

Karmissa oli turistiennkirjoituksia, melko luotettavasti peräisin 1800- luvun lopulta: " Jonathan Mielonen, Henrika Makkonen 18 $\frac{27}{3}$ 84, Y. Tirkkonen 18 $\frac{2}{4}$ 95, 25 päivänä kesäk. 1899 AW, MW", lisäksi joukko nimikirjaimia.

Ikkunapenkki huoneen puolella on tasolla +95.09 ja karmi tasolla +95.11. Karmin yläreuna on tasolla +95.78. Huoneen puolelta ikkunapenkki ja pielet on rapattu ja kalkittu. Ulkopuolelta ikkunapenkkiä ei ole kalkittu eikä rapattu, ei myöskään pieliä. Penkki ja pielet on muurattu tiilestä. Tiilikoko: 25x5,5x12 cm. Ikkunapenkin leveys huoneenpuolella on 61 cm. penkin syvyys huoneen puolella on 14-18 cm ja ulkopuolella 57 cm.

Seinän luoteispäässä on nissi, leveys 87 cm, korkeus 85 cm ja syvyys 51 cm. Nississä on suora laudoitettu holvi, missä yksi erittäin leveä lankku, 33 cm, yksi kapeampi, 7 cm ja pieni kiilamainen rima. Nissi on rapattu ja kalkittu kuten seinätkin. Nissin penkin korkeus lattiatasosta on 60 cm. Nissin luoteispielenä on huoneen luoteisseinän jatke.

LUOTEISSEINÄ

Seinän pituus on 550 cm. Seinä on rapattu ja kalkittu kuten muutkin seinät. Seinän keskivaiheilla on segmenttikaarinen nissi, leveys 187 cm, korkeus lounaispäässä 93 cm, keskellä 122 cm ja koillis- päässä 97 cm, syvyys 37 cm. Nissi on rapattu ja kalkittu kuten sei-

näkin. Nissin pohjan reunus on pyöristetty. Holvissa on holvilautojen painanteita havaittavissa rappauksen läpi.

Aivan seinän koillispäässä on porraskäytävästä B 103 huoneeseen johdettava matala oviaukko, missä on puukarmit ja puinen, sisäpuolelta vaakalaudoitettu ovi. Oven holvi on suora, tiilestä muurattu, jonka vahvikkeena on leveä holvilauta 31x6,5 cm. Lankku on muurattu tukevasti seiniin kiinni. Oviaukon korkeus kynnyspuusta yläkarmiin on 160 cm, oven leveys karmista karmiin on 77 cm. Karmipuun leveys on 17 cm, paksuus 7 cm. Karmissa on huullos ovea varten käytävän puolella. Oven saranat ovat koillisseinän puoleisessa karmissa ja ovi avautuu käytävään B 103 päin.

Käytävän B 103 puolella ovesa on pysty-laudoitus 16,5x2,5 cm laudoista sekä kaksi vaakasuorassa olevaa ovilautojen siderimaa 6x1,5 cm rimoista, toinen oven yläosassa toinen alaosassa, näiden rimojen vieressä lähes koko oven leveydeltä yltävät saranoihin liittyvät oviraudat. Oven sisäpuolen vaakalaudoitus on tehty 14x2,5 cm laudoista. Karmit on kiinnitetty seiniin kalkkilaastilla. Oven sisäpuolella on turistien kirjoituksia, kaikki vuosien 1879-1920 väliseltä ajalta. Nimikirjoitukset tulkoot oman kuriositeettiarvonsa vuoksi myös tässä yhteydessä tarkasteltavaksi. Ensinnäkin niiden syntyvaihe osoittaa, että ne on kirjoitettu Kiseleffin korjaustöiden jälkeen ja ennen Sune Maconin korjaustöitä. Henkilöt, joiden nimet esiintyvät ovat paikkakunnalla melko tunnettuja. Tämän kirjoittaja voi täsmentää ainakin kahden paikkakuntalaisen henkilötiedot. A. Lindbohm toimi tuolloin Savonlinnassa telegraafipäällikkönä ja J. Roschier lyseon rehtorina:

A. Lindbohm
A. Brofeldt 18 $\frac{25}{3}$ -92
K. Veltheim
J. Roschier

J. Koponen 18 $\frac{3}{V}$ 91
Ines Brofeldt 18 $\frac{23}{V}$ 89
Ida Alberg 29.8. 1884
William Stolpe 1879

Alvar Brofeldt 18⁵/₆ 92
 Otto Rask
 Atte Lindbohm

J.A. Kaskinen A. Vatanen täällä oli työssä
 Turku 29-7-07 kesänä 1892

Ida H. 1925/8 18 August Savolainen 1920

LATTIA

Upseerivankilan lattia on lounaaseen laskeva, huoneen koillispäässä tasolla +94.65 ja lounaispäässä +94.50. Lattia on muurattu tiilestä Kiseleffin korjaustöiden yhteydessä vuonna 1872. Aikaisemmin huoneessa on ollut lautalattia, mutta se paloi vuoden 1869 tulipalossa. Tiilikoko: 24X12 cm. Tiilejä ei ole muurattu limittäin vaan ne on muurattu varveittain tiilen pitkä sivu koillis-lounaissuunnassa. Tiilien muurauslaastina on käytetty kalkkilaastia. (Kts. lattialimitys vuodelta 1967 sign. 23.8/91).

KATTO

Upseerivankilassa on tynnyriholvikatto, joka on koillis-lounaissuuntainen. Katto on holvattu suurehkoista liuskakivistä, se on rapattu ja kalkittu kuten seinätkin. Holvaus nousee huoneen kaakkois- ja luoteisseinältä, koillispäässä luoteisseinän puolelta tasolta +96.30 ja kaakkoisseinän puolelta tasolta +96.50. Lounaispäässä holvi nousee luoteisseinän puolelta tasolta +96.35 ja kaakkoisseinän puolelta tasolta +96.30. Holvin laka on koillispäässä tasolla +96.80, keskellä +96.80 ja lounaispäässä +96.85.

LAASTINÄYTTEET

Muurauslaasti: Melko hienorakeista kalkkilaastia. Kivirakeiden kokoja: 0,2x0,3, 0,1x0,2 cm. Koostumus: kalkki, ohut hiekka ja vähän myös sepeliä

Päällimmäinen rappauskerros: Vaaleanharmaa kalkkilaasti, haurasta, kivirakeet vaaleata ukkoskiveä, joiden koko 0,4x0,3, 0,5x0,2 cm. Koostumus: Kalkki, hiekka. Tämän rappauskerroksen pinnassa noin 0,1 - 0,2 cm:n paksuinen puhdas valkea kalkkikerros.

Alimmainen rappauskerros: Melko haurasta, ei kuitenkaan niin haurasta kuin päällimmäinen kerros. Kalkkilaastia, väriltään ruskehtavan harmaata, koostumukseltaan melko hienorakeista. Kivirakeiden kokoja: 0,1x0,2 cm joukossa myös siellä täällä sepeliä, jota kuitenkin erittäin vähän.

Huonon kuntonsa vuoksi kaikki rappaukset poistettiin. Rappauksen poiston yhteydessä havaittiin tasolla +95.18 - 95.20 maaliraja alimmaisessa rappauskerroksessa. Koillisessa ei kuitenkaan ollut tätä rajaa. Mainitun tason alapuolelta seinä oli maalattu sinertävän harmaalla maalilla, yläosa kattoon saakka vaaleanharmaalla.

Inventoinnin yhteydessä huone valokuvattiin, tehtiin lattialimitys ja leikkauspiirustus. Ks. arkisto.

Inventointi tapahtui kesällä 1972, tämän kertomuksen puhtaaksikirjoitus heinäkuussa 1973. P. R.